

תיווך איכותי

מודל ה-MISC

גישה התומכת בקידום מיומנויות הגן העתידי

ליאת כהן ראובני מובילת אשכול גנים ומנהלת גן
יסמין באורנית, מרצה ומנחה במרכז דע-גן, בית הספר לחינוך,
אוניברסיטת בר אילן

רוית רוזנפלד קרפט יועצת
ומדריכה חינוכית-התפתחותית, מרצה במסגרת
תוכנית הריס, המגמה להתפתחות הילד, בית
הספר לחינוך, אוניברסיטת בר אילן

דורית: אולי עליך? אולי עיטורים מזהב?
הילדים: עליך.

**דורית [מפנה את תשומת לב הילדים לסרט הקשור לקצה
הקופסה] תראו את זה, מה זה?**
אלה: חוט.

עומר ויואב: סרט.

דורית: צודקים, זה סרט, סרט כמו של מה? [מפנה מבט לעומר]
עומר: של מתנה.

**דורית: נכון, סרט כמו של מתנה, ובקופסה הזו באמת יש מתנה.
מתנות מהטבע. רוצים שנפתח ונראה?**
הילדים: כן, רוצים!

**דורית: תראו איך היא נפתחת [הקופסה נפתחת לאחור בצורה
מיוחדת ובתוכה מגוון עליך]**

וואו, אז תראו, הנה המתנות שקיבלנו מהטבע... אני מניחה את
הקופסה פה [מניחה בצד את הקופסה] ועכשיו תסתכלו, תגעו,
תריחו. [נותנת לילדים לגעת ולחוש את העליך, לבדוק כל עלה
ועלה] כל העליך נראים אותו הדבר? למשל, מה שונה? איזה
עלה הייתם אומרים שהוא שונה?

[מתחילה להוציא עליך שונים מהקופסה] עלה אחד בצבע
אדום-חום, כי הוא מתחיל קצת... מתחיל קצת להתייבש. ופה
יש עלה צהוב ועלה בשרני, ופה עלה גדול, ועלה צר ועוד עלה
אחד ועלה נוסף קטן מעץ הזית שלנו [הילדים נוגעים בעליך
לוקחים אותם אליהם] ועליך מהלבנדר.

בגן אדמונית ברעננה, הגננת דורית אשד וקבוצה קטנה של
ילדות וילדים (כולם בגילאי טרום חובה, 4-5 שנים) יושבים
סביב שולחן באווירה רגועה ונעימה. הגננת מניחה על השולחן
קופסה סגורה. הילדים והילדות מתרוממים מהכיסאות
ומתקרבים לראות.

אלה: יש פה פרחים.

**דורית: נכון, על מכסה הקופסה מצוירים פרחים. איזו צורה יש
לקופסה? איזו צורה יש לגוף הזה?**

יואב: צורה של מלבן, כמו התיבות המלבניות במרכז הבנייה.

**דורית: יואב, אתה צודק, זו בדיוק אותה צורה. ומה מצויר על
המכסה?**

הילדים והילדות יחד: פרחים ועליך.

דורית: נכון, יש פה עליך ופרחים. [נוגעת בקופסה] ומה עוד?
אלה: וגבעולים.

**דורית: נכון אלה, לפרחים יש גם גבעולים. אתם חושבים שאתם
יודעים מה יש בקופסה?**

אלונה: זה לא כדור, כי כדור הוא עגול, וגם לא עוגה.

עומר: זו גם לא חיה, כי אין בקופסה אוויר והיא הייתה מתה.

**דורית: אלונה, את צודקת, זה באמת לא כדור וגם לא עוגה. עומר,
אתה גם צודק, זה לא בעל חיים. אתן לכם רמז: בתוך הקופסה
מסתתר משהו שנמצא בצויר שעל מכסה הקופסה.**

עומר: עליך!

בתמליל האינטראקציה שהובא לעיל מתוארת גננת בפעילות מעודדת חקירה עם קבוצה קטנה מתוך ילדי הגן. פעילויות מעודדות חקירה ולמידה מעין אלו מתקיימות בגנים רבים כחלק מתהליכי למידה המתרחשים מדי יום. אך מה מאפיין את האינטראקציה הזו? מה מייחד אותה מאינטראקציות לימודיות רבות אחרות או מלמידה עצמית של הילדים ללא נוכחות מבוגר?

לאינטראקציה זו אופי תיווכי, זוהי אינטראקציה מכוונת הוראה. למבוגר המוביל את האינטראקציה יש כוונות של הוראה או חינוך, העונות על מטרות חינוכיות קצרות-טווח וארוכות-טווח כאחת. הגננת דורית ליוותה את הילדים בשאלות ועודדה אותם להתבונן. היא השתמשה במרכיבים הוראתיים, תוך התייחסות והתאמה למרכיבים תרבותיים ורגשיים. היא פעלה באופן

מודע והתאימה את תוכניתה לקבוצת הילדים, ליכולותיהם, לרמת העניין ולטווח הקשב שלהם ולמשתנים נוספים המאפיינים את הקבוצה. היא אפשרה לילדים להתנסות במיומנויות חשיבה מגוונות, כגון מיון והרחבה, קישור לידע קודם וזיכרון. מיומנויות אלה תתרומנה, ללא ספק, לעצמאות בלמידה וליכולת הלמידה העתידית של הילדים.

כדי להוציא אינטראקציה כזו אל הפועל הגננת יכולה להיעזר בעקרונות התיווך האיכותי והמותאם לגיל הרך. אך למה בדיוק אנו מתכוונים כשאנו מדברים על תיווך?

אתגרי הלמידה העומדים בפני מחנכים ומבוגרים משמעותיים אחרים הם רבים, ובעידן הנוכחי גם משתנים באופן תדיר. בין אתגרים אלה נמנים עיצוב סביבת הגן העתידית וקידום המיומנויות הנדרשות במאה ה-21, הכוללות מיומנויות

קוגניטיביות, מיומנויות בין-אישיות, מיומנויות תוך-אישיות ולמידה בסביבה משתנה. התקופה הנוכחית מאופיינת בשינויים דרמטיים ומהירים בכל תחומי החיים. על פי קליין (1996), תפקידו של המבוגר הוא להכין את הילד ללמידה יעילה בעתיד, כולל הסתגלות חברתית וגמישות שכלית, ולהכשירו לנצל הזדמנויות למידה עתידיות. במאמר הנוכחי נטען כי מאפייני מודל ה-MISC, כפי שיפורטו בהמשך, יש בהם כדי לתת מענה לקידום אתגרי הלמידה המגוונים הללו.

למאפיינים של הורֵי הילד ומשפחתו ושל הקהילה והתרבות שבה הוא חי.

על פי מודל ה-MISC מוגדרות רמות שונות של מטרות חינוכיות, מטרות ארוכות-טווח ומטרות קצרות-טווח, ומודעותו של המבוגר לשני סוגי המטרות חשובה לתהליך החינוכי. מטרות ארוכות-טווח מתייחסות לאופן שבו היינו רוצים לראות את הילד בעתיד, וקשורות למאפיינים, לתכונות ולמיומנויות שחשוב לנו כמבוגרים לטפח, כגון אמפתיה, סקרנות, זיכרון, יכולת פתרון בעיות, יכולת שיתוף פעולה, יכולת עבודה בסביבה משתנה, גמישות מחשבתית, יצרנות וחקרנות. מטרות קצרות-טווח מתייחסות לכישורים או לאתגרי למידה יותר ספציפיים, כגון רכישת מידע ספציפי בתחום מסוים, כמו חשבון או הכרת האותיות, או למידת נושא ספציפי כמו פירות הדר. מודעותם של הורים ומחנכים למטרות ארוכות-הטווח ולמטרות קצרות-הטווח מאפשרת להם לארגן את ההתנהגות ההוראתית שלהם, כך שלצד הובלת תהליכי למידה יזומים על ידי המבוגר הם יוכלו גם לזהות חוויות מזדמנות, לפעול וללוות אותן באופן מיטבי כדי להוביל ללמידה משמעותית.

המודל מורכב משלושה מרכיבים מרכזיים, המכונים מעגלים, המסייעים לנו להבין את האינטראקציה בין המבוגר לילד ובכך לתרום לקידום איכותה: המעגל התרבותי, המעגל הרגשי והמעגל הקוגניטיבי.

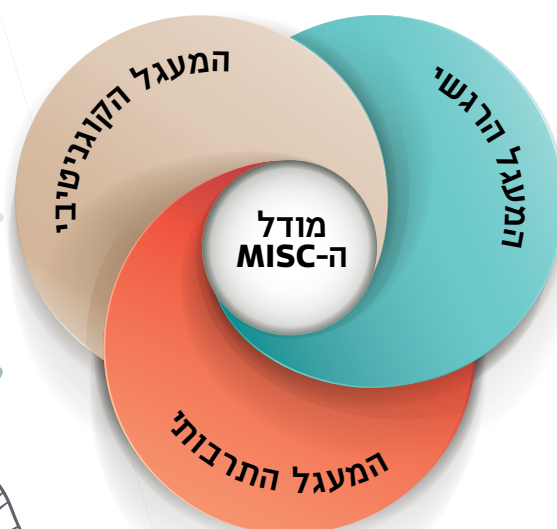
העניין שלו, לרמת פעילותו, לטווח הקשב שלו ולמשתנים נוספים, שעליהם הוא לומד מתוך התנהגות הילד במהלך האינטראקציה עמו. תהליך זה מחייב את האדם הנמצא באינטראקציה עם הילד להתאים את הסביבה והפעילות להתנהגות העכשווית של הילד, לרמת יכולותיו ולתחומי העניין שלו ברגע נתון, ובו-בזמן לכוון את תהליך הלמידה לקראת הגשמתן של מטרות חינוכיות רחוקות יותר, שנקבעו על ידי המבוגר. מטרות אלו קשורות, בין היתר,

מודל ה-MISC

כבר בתחילת שנות ה-80 של המאה ה-20 חקרה פרופ' פנינה קליין ז"ל מאפיינים של אינטראקציה איכותית בין הורים לילדים ובין מחנכים לילדים במסגרות חינוכיות באופן שמקדם את פוטנציאל הלמידה של הילדים (Klein, 1986).

מודל ה-MISC (More Intelligent and Sensitive Child), שפיתחה קליין מבוסס על הגישה התיווכית, המתמקדת במרכיבים של אינטראקציה הוראתית תיווכית של מבוגרים עם ילדים, במטרה לשפר את הלמידה (Vygotsky, 1978, Feurstein, 1979). מטרתו ארוכת-הטווח של המודל שפיתחה קליין היא לסייע לילדים לבנות מערכת רגשית בריאה ויכולת שכלית, שתאפשר להם להסתגל במהירות לשינויים המתרחשים בסביבתם וללמוד מתוך התנסויות חדשות (Klein, 1996; Klein, Shohet & Givon, 2018).

אחד הגורמים המייחדים את תהליך התיווך הוא ההתאמה. המבוגר פועל באופן מודע כדי להתאים את תוכניתו החינוכית לילד: ליכולותיו, לתחומי

המעגל התרבותי

מאפייני האינטראקציה של מבוגרים (הורים ומחנכים) עם ילדים מושפעים במידה רבה ממאפייני התרבות שלהם. מאפייני הסביבה התרבותית שבה חיים אנשי חינוך, הורים ובני משפחה אחרים משפיעים על גיבוש תפיסת עולמם וערכיהם, ולכן גם על תפיסת תפקידם. כך, ערכי התרבות של סביבת ההורה משפיעים על גיבוש תפיסתו כהורה ועל תפיסת 'ההורה האידיאלי' שבה הוא מחזיק, ובדרך דומה, ערכי התרבות של מחנכים ישפיעו על תפיסת דמותו של 'המחנך האידיאלי' בעיניהם. מתוך תפיסות אלו של הורים ומחנכים נקבעות מטרות חינוכיות, המשמשות בסיס להתנהגות התיווך ולמאפייני האינטראקציה עם הילד.

המעגל הרגשי

במחקרים נמצא כי קיים קשר בין הרגישות שמפגין מבוגר משמעותי כלפי הילד והיענותו לצרכיו ובין מדדים שונים בהתפתחות הילד (קליין וסובלמן-רזנטל, 2010). התנהגות מבוגר, היוצרת עבור הילד סביבה חמה, מגיבה, משחקית, בעלת העשרה שפתית וחופש לחקור, מקדמת את התפתחותו של הילד. נמצא שיחס חם ועידוד הילד לחקור את סביבתו קשורים להתפתחות רגשית-חברתית תקינה. המרכיבים הרגשיים הבסיסיים של אינטראקציה איכותית בין מבוגר לילד כוללים התנהגויות של יצירת קשר עין, קרבה פיזית, מגע, חיוך, השמעת קולות המבטאים חום ורוך, רגישות והיענות לאיתותי הילד תוך לקיחת תור (מעין משחק פינג פונג, פעם הילד ופעם המבוגר), דיבור מותאם, שמחה משותפת וכן זיהוי יוזמות של הילד ותגובה אליהן. על פי מודל ה-MISC, התנהגויות אלה של המבוגר מאפשרות להעביר לילד שלושה מסרים בסיסיים החיוניים להתפתחותו ולשלומותו: "אני אוהב אותך" - הילד חש נאהב ונחוצ, "אני איתך" - המבוגר מעביר לילד תחושת ביטחון, שמאפשרת לילד להעז, לנסות ולחקור "כדאי

לפעול" - המבוגר מעביר לילד את המסר שכדאי ליהנות ולחקור. בהקשר זה, חשוב לציין כי על המבוגר להעביר מסרים אלו באופן עקבי, ולא בהכרח רק באופן מילולי. גם מחוות, כגון חיוכים, קשר עין וקרבה פיזית, מעבירות את המסרים הללו בהצלחה. מרכיבים רגשיים אלו מהווים את הבסיס לקשר בין המבוגר לילד, מאפשרים הדדיות וקשב משותף סביב גירוי או פעילות משותפת, ומהווים קרקע פורייה לפתיחות רגשית ולמוכנות הילד ללמוד מסביבתו.

המעגל הקוגניטיבי

המעגל הקוגניטיבי כולל התנהגות הוראתית, שבבסיסה כוונת המבוגר להעביר לילד מידע כלשהו, למקד את תשומת לבו בגירוי מסוים, להסביר לו, להבהיר לו קשרים, לשתפו בחוויות רגשיות ולהעביר לו ערכים. המרכיבים הרגשיים במעגל הרגשי מהווים תנאי הכרחי לפתיחת הדלת ללמידה, ואליהם מתווספים המרכיבים ההוראתיים, שהם מעיקרם מיקוד, ריגוש, הרחבה, ויסות התנהגות, עידוד ומתן תחושת יכולת.

מיקוד (כוונה והדדיות)

פעולה או סדרה של פעולות הנעשות על ידי המבוגר כדי למקד את תשומת לבו של הילד. למשל, הגברת הקול או החלשתו, האטה, חזרה על מילים, הזזת גירויים או הסתרת גירויים. תיווך למיקוד מסייע להתפתחות מיומנויות קוגניטיביות, כמו היכולת להתייחס לדברים באופן בהיר וממוקד, ולא בצורה

מעורפלת, או היכולת להתרכז בעיקר ולא בטפל.

ריגוש (שיום)

מתן משמעות מילולית ורגשית למצבים בחיי היום-יום או לעצמים שבהם הילד ממוקד. התנהגויות של ריגוש יכולות להיות מילוליות או לא מילוליות, כמו שינויים בטון הדיבור, בהבעת הפנים או בקצב הדיבור. באמצעות תיווך למשמעות מילולית ורגשית הילד לומד שלדברים יש משמעות מעבר למה שנקלט בחושים. הוא לומד שיש חפצים, אנשים או אירועים שיש להם משמעות, ושהם גורמים להתרגשות או להתפעלות. כך מתפתח בו הצורך לחפש משמעות בהתנסויות חדשות, בעלות חשיבות בהקשר חברתי או תרבותי מסוים.

הרחבה

התנהגות הוראתית, שמטרתה להראות לילד קשרים בין אנשים, עצמים ומצבים, ללמדו לערוך השוואות ולהכיר יחסי סיבה ותוצאה. באמצעות תהליכי הרחבה המבוגר מסייע לילד לערוך קשרים בין חוויות שהוא חווה בהווה לחוויות שחווה בעבר. שימוש בהרחבה בתהליך התיווך קשור לצורך להמשיך ולחקור את הסביבה מעבר לכאן ועכשיו.

עידוד ומתן תחושת יכולת

העברת התחושה לילד שפעילותו מוצלחת באמצעות מילות עידוד כמו 'יפ' או 'כל הכבוד'. התייחסות זו מעבירה לילד את המסר שהוא הצליח בפעילותו ומחזקת את תחושת היכולת שלו. רצוי שמילות העידוד יכלו גם את מרכיבי ההתנהגות שהובילו להצלחתו.

ויסות התנהגות

מטרתו להעביר לילד את המסר שכדאי לתכנן ולחשוב לפני ביצוע פעולה. מכיוון שילדים צעירים נוטים לעיתים קרובות להגיב באימפולסיביות, באמצעות התיווך לוויסות התנהגות המבוגר יכול לסייע לילד לפתח יכולת לחשוב ולתכנן

לפני ביצוע פעולה. בזמן ביצוע הפעולה, המבוגר יכול להפנות את תשומת לבו של הילד לצורך לעצור ולחשוב על שלבי הפעולה ועל הדרך היעילה לבצע אותה. מטרתו החינוכית של המבוגר היא לנטוע צורך ולגבש אצל הילד את היכולת לעצור ולהציב מטרות ותת-מטרות לפעולה, להחליט על קצב הפעולה, על מיקומה, ואפילו לווסת את רמת האנרגיה המושקעת בה.

אם כך, נשאלת השאלה, באיזה אופן גישה התיווך והשימוש המודע של מחנכים במרכיבי האינטראקציה האיכותית, כפי שהם מוגדרים במודל ה-MISC, יכולים להוות חלק אינטגרלי מהמענים החינוכיים והפדגוגיים, המהווים חלק ממגמת השינוי הנדרשת לצורכי המאה ה-21?

רמזים לכך נוכל למצוא בהגדרת מודל הגן העתידי, שנוסחה באגף לחינוך קדם-יסודי במשרד החינוך. הגדרה זו כוללת קווים מנחים העומדים בבסיס תפיסת הגן העתידי. על פי ההגדרה, מהות הגן מבוססת על אקלים גן מיטבי, המאפשר סביבה חברתית-לימודית בטוחה, התומכת בהתפתחותו של כל ילד וילד באמצעות אינטראקציות איכותיות בין המבוגרים לילדים ובין הילדים לבין עצמם.

בבסיס הגן העתידי עומדים ארבעה עוגנים:

ביטוי אישי - התייחסות לילדי הגן כשותפים פעילים בתהליכי הלמידה, תוך טיפוח מרחב בטוח, המאפשר לילדים לחשוב ולבטא רעיונות ומטפח מסוגלות ופיתוח חשיבה.

יצרנות ויצרנות - התייחסות לילדי הגן כיזמים ויצרנים של תכנים ומוצרים וארגון סביבת הגן באופן המזמן מרחב ליצירה עצמית, מטפח יצירתיות וחדשנות ומקדם תרבות של 'עשה זאת בעצמך'.

קהילתיות - התייחסות למרחב הקהילתי של גן הילדים ולמערכות היחסים בקהילה במטרה ליצור תחושת שייכות תרבותית ולקדם ערכים של אחריות ומעורבות חברתית.

ויסות עצמי, פיתוח חוסן ותחושת מסוגלות.

★ **מיומנויות בין-אישיות** - פיתוח ולמידה של מיומנויות חברתיות, שבבסיסן היכולת לחוש ולהביע אמפתיה ולקיים שיתוף פעולה.

למידה במרחבי חיים - התייחסות לכל מרחבי החיים המקיפים את הילדים בגן כמרחבים המזמנים למידה אותנטית, שיכולה להתקיים בכל זמן ובכל מקום.

למעשה, העשייה החינוכית בגן העתידי מתמקדת במעורבות הילדים בתהליכי הלמידה שלהם (OECD, 2018), באופן שיקדם ידע, ערכים ומיומנויות. להלן ערכים ומיומנויות מרכזיים:

★ **מיומנויות קוגניטיביות** - חשיבה ביקורתית, זיכרון, הבנה ויישום.

★ **מיומנויות תוך-אישיות** - מודעות ובחינת הזהות העצמית, יכולות

החינוך לערכים מהווה אף הוא מטרה מרכזית בתהליך החינוכי בגן הילדים. ערכים חברתיים, כגון למידה של נורמות התנהגות מקובלות וחוקים חברתיים, מודעות רגשית והבעת אמתיות, **נלמדים בעזרת תיווך המחנכת**, תוך כדי מגעים חברתיים, המתקיימים באופן יומיומי ותדיר בגן.

בגן העתידי, המחנכת אינה עוד מקור הידע היחיד. **הלמידה בגן מתרחשת רגע אחר רגע**, ונבנית מתוך התנסויותיהם של הילדים במשחק וסקרנותם. תהליך הלמידה הוא כזה שבו גם הילדים וגם הגננת מעלים שאלות וחופשיים לחקור וליצור ביחד את הידע. סוג זה של למידה מוגדר על ידי ארגון ה-OECD (Agency) או למידה פעלנית היא היכולת ליזום ולפעול באופן עצמאי, כלומר, קידום הלמידה כתוצאה מהשתתפות הילדים בפעילויות שהם עצמם יוזמים וחוקרים מתוך עניין, **למידה מתוך חקר**.

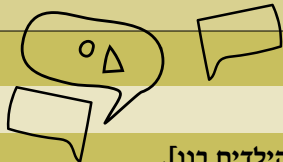
המיומנויות שפורטו לעיל מבוססות במידה רבה על **אינטראקציות בין המחנכים לילדים**, תוך ניצול הזדמנויות ללמידה וחקירה משותפת של אירועים מזדמנים, הקרובים לעולמם של הילדים. אין ספק כי למידה פעלנית יכולה להתממש באופן המיטבי בתיווך מותאם של מבוגר, היינו הגננת. גננת שיש לה מודעות למטרות ארוכות טווח כפי שהוזכר בתחילת מאמר זה, תוכל לנצל הזדמנויות ללמידה ב'כאן ועכשיו', להשתמש במרכיבי התיווך באופן מודע ולהפוך את הלמידה למשמעותית. נוכל לראות דוגמה לכך באינטראקציה המתוארת להלן, המתארת פעילות שהתקיימה במרכז הנגרות בגן תפוז בראש העין. מיזם הבנייה בגן נוצר בעקבות רצונם של הילדים להתנסות בבנייה וביוזמתם. בעקבות ההתנסות בבנייה עלה הצורך לאחסן את יצירות הילדים, ומכאן עלה צורך נוסף - יצירת מדפים לאחסון היצירות. הגננת גלית כהן בחרה להתנסות עם הילדים בבניית מדפים מקרטון. ההתנסות הייתה חלק

מתהליך מתמשך של למידה במרכז הבנייה, שכלל היכרות עם חומרים שונים, תכונותיהם והתאמתם למטרה.

כך מסבירה גלית הגננת את הרקע לאינטראקציה עם הילדים:

"הילדים הניחו את ההרכבות שהכינו על המדף שבנו מקרטון, והמדף כל הזמן נפל ונקרע. לכן החלטתי לקיים שיחה, במטרה שיגיעו להבנות על חשיבות החומר הנבחר לבניית המוצר, שצריך לעמוד בדרישות מסוימות. רציתי שהם יבינו את הקשר בין תכונות המוצר לתפקידו".

הפעילות התקיימה בקבוצה של ארבעה ילדים: דניאל, עידו, אלון ויהלי, כולם ילדי גן חובה.

גלית: שלום ילדים.

ילדים: שלום.

[גלית מניחה על השולחן את הקופסה עם המדפים שהילדים בנו].

עידו: זה מה שאני ואור עשינו.

גלית: נכון עידו, בנייתם מוצר נפלא ואנו ממש היינו זקוקים לו. אני רוצה שנדבר עליו. למה לדעתכם עידו ואור בחרו לעשות דווקא את המוצר הזה?

דניאל: כי את הצעצועים שעשינו אי אפשר לשמור, וכאן אפשר לשמור כמו בארון ולשים את הדברים שאנו בונים.

גלית: יפה דניאל, אתה צודק. בגן לא היה מקום לשמור את הדברים היפים שאתם בונים וכאן יש לנו אפשרות לעשות זאת.

יהלי: נכון, אני שמתי את זה. [מראה על בנייה שבנתה]

גלית: יפה יהלי. ממה המדפים עשויים?

הילדים ביחד: קרטון.

גלית: אני שמחה שכולכם יודעים, אך בבקשה נדבר כל אחד בתורו. מה קרה כאן? [מראה לילדים שהמדף שחיברו התפרק]

עידו: הילדים שמו פה משחקים גדולים וגבוהים. אליו: ובום זה נפל.

גלית: יפה אמרתם, המדף באמת נפל. [מראה להם את המקום שבו המדף נקרע]

דניאל: אולי לא הבריגו טוב את המדף.

גלית: [מבריגה שוב את המדף ומניחה עליו בנייה נוספת והמדף שוב נופל] מה אתם חושבים? אנחנו מבריגים והמדף משתחרר כל פעם. למה זה קורה?

עידו: כי שמו פה הרבה דברים גדולים.

גלית: באיזה עוד מילה אנחנו יכולים להשתמש במקום גדולים? למה זה השתחרר כל פעם מחדש?

עידו: אה, כי היו פה המון דברים.

אליו: זה התקמט ונפל. [המדף]

דניאל: אהה, הבנתי, שמו פה הרבה דברים וזה נפל על זה וזה השתחרר מהמקום שלו, וזה נפל על זה. [מראה שהמדף העליון, שעליו מונחים הרבה משחקים, נופל על המדף התחתון]

גלית: יפה דניאל, ואז מה קרה?

פעילות תיווכית זו עונה על עקרונות רבים, המאפיינים את הפדגוגיה החינוכית ואת הלמידה המאפיינת את הגן העתידי. ניתן להתרשם כי הילדים עובדים תוך שיתוף פעולה, ומתנסים בעבודת צוות ובחשיבה ביקורתית ויצירתית. יחד הם שוקלים אפשרויות, מתנסים ומגיעים להחלטות לגבי המוצר שיבנו, ומקדמים, תוך כדי שיח והתנסות, מיומנויות רגשיות וחברתיות. הם משתמשים במיומנויות של חקר ושאלת שאלות. חשוב להדגיש כי כל המיומנויות המתוארות ומיומנויות נוספות מהוות חלק בלתי נפרד מהמשחק המהנה ומהפעילות החווייתית השגרתית בגן. הגננת נוקטת בגישה של זיהוי יוזמות הילדים והיענות ליוזמות אלה. היא מלווה את התהליך, מנצלת הזדמנויות למחשבה וללמידה, ממקדת את תשומת לב הילדים ושואלת שאלות. הגננת פועלת תוך כדי מודעות למטרות חינוכיות ארוכות-טווח, כגון טיפוח יוזמות למידה, סקרנות, תחושת מסוגלות, שיתוף פעולה חברתי ועוד. למעשה, הגננת משתמשת בתיווך איכותי ככלי המקדם ותומך בפיתוח מיומנויות הגן העתידי.

עוד אפשר לראות שהלמידה במסגרת הפעילות שתוארה התקיימה באמצעות התנסויות חווייתיות ולמידה פעלנית (ביוזמת הילדים). מעורבות הילדים ניכרת והלמידה מתבססת על תחומי העניין של הילדים ועל צורכיהם.

אלין: אין לקרטון מספיק יציבות.

גלית: יציבות, למה את מתכוונת אלין?

אלין: שאין לו שיווי משקל.

עידו: ולכן זה נופל.

גלית: אמרתם יפה. מה הייתם משנים עכשיו, כדי שנוכל לשים את המשחקים שאתם בונים?

דניאל: אולי מדפים מברזל [מצביע על מדפי מתכת]

גלית: אתה מתכוון לחומר אחר?

עידו: אולי מפלסטיק.

אלין: אולי מעץ.

יהלי: אולי זכוכית.

גלית: האם הקרטון הוא החומר הנכון למדפים האלה כדי להחזיק את היצירות שלכם?

עידו: לא, קרטון זה משהו שנקרע.

דניאל: אהה, הבנתי, משקל הצעצועים יותר כבד וזה יותר קל.

גלית: נכון דניאל. משקל הצעצועים שאתם שמים על המדף מקרטון כבד מדי, ולכן הוא לא עומד ונופל כל פעם מחדש. אני חושבת שיש לנו מוצר נהדר שעידו ואור בנו, ואפשר להשתמש בזה, אבל מה נשים פה?

עידו: נשים פה דבר קטן. [עידו מדגים מה אפשר לשים, מניח חלק אחד]

דניאל: הם שמו משחקים כבדים ואז זה היה למטה. [מצביע על המדף]

גלית: נכון דניאל. משקל הצעצועים ששמתם על מדף הקרטון כבד. מה ההפך מכבד?

הילדים ביחד: קל.

גלית: אם אני אשים כעת דבר קל זה ייפול? [מראה לילדים בובות קטנות מאוד מפלסטיק] המדף ייפול?

הילדים: לא. [בודקים ורואים שהמדף לא נופל]

גלית: בשביל מה צריכים את המדף בכלל?

דניאל: אז לא היה איפה לשים דברים והמשחקים האלה.

גלית: מה אפשר לשים על מדף?

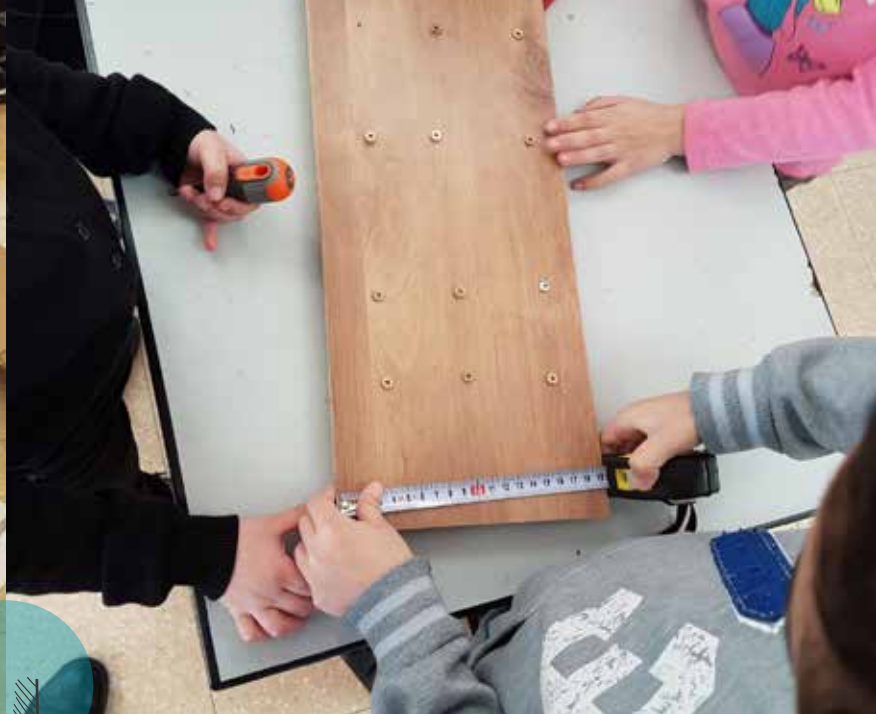
עידו: משחקי קופסה.

יהלי: קישוטים.

גלית: אמרתם דברים מאוד יפים ונכונים. המציאו את המדף כדי לשים עליו כל מיני דברים שחשובים לנו. מדפים בארון, מדפים על קיר, מדפים מחומרים שונים, ולהרבה דברים שאנו רוצים לשמור על מנת שיהיה לנו מאורגן ומסודר. כעת נחזיר את המדף שעידו ואור בנו חזרה למקום, ונצטרך לבדוק איזה דברים נוכל לשים עליו מבלי שייפלו.

עידו: נכין עכשיו מעץ.

גלית: רעיון מעולה. [מחייכת ומרוצה] צריך להתחיל ולהתכונן להכין את זה במרכז הנגרות. נשרטט את המוצר שאנו רוצים ואז נתחיל לבנות.

ריגוש / משמעות

★ **מה עשתה הגננת?** נתנה משמעות רגשית ומילולית למוצר שהילדים בנו והביעה רגשות כלפי הילדים ואמירותיהם. למשל, היא אמרה "בניתם יחד מוצר נפלא ואנו ממש היינו זקוקים לו. אני רוצה שנדבר עליו", ואז הראתה לילדים שהיא מחייכת ומרוצה.

★ **מהי התועלת ללמידה?** באמצעות מתן משמעות רגשית ומילולית הילדים מפתחים צורך לחפש משמעות גם בהתנסויות חדשות. עם הזמן, הילדים יפתחו צורך לחפש משמעות בגירויים חדשים ולכן ייבכרו להשקיע אנרגיה וזמן בפעילות חקירה ולמידה.

★ **מה עוד יכולה הגננת לעשות כדי לקדם תיווך איכותי?** להשמיע קולות ולגוון את הבעות הפנים שלה ואת תנועות הגוף. היא יכולה לתת משמעות גם לרגשות שעולים, ולהביע אמפטיה בתגובה לתסכול: הילדים מכך שהמדפים התפרקו: "זה ודאי מאוד מתסכל לראות שהמדף התפרק, למרות שעבדתם קשה מאוד".

מיקוד

★ **מה עשתה הגננת?** מיקדה את תשומת לב הילדים לתוצר והקפידה על מיקומו, כך שכולם יוכלו לראותו ולהתרשם: הניחה על השולחן את הקופסה עם המדפים שהילדים בנו.

★ **מהי התועלת ללמידה?** הניסיון למקד מפתח בילד את הצורך לתפוס ולחוות דברים באופן מדויק ולא באופן שטחי ומעורפל.

★ **מה עוד יכולה הגננת לעשות כדי לקדם תיווך איכותי?** להגביר את קולה, להגביה את החפץ או לקרבו אל הילדים. היא יכולה להסתיר או לנטרל גירויים מסיחי דעת, כדי להבליט את הגירוי שנמצא במוקד. למשל, היא יכולה לקרב את החפץ פיזית לילדים כדי לאפשר להם לבחון אותו מקרוב, או להסתיר אותו מהם ולחשוף אותו אט אט, בתזמון מתאים.

הפעילות מאפשרת לכל ילד וילדה ביטוי אישי, אשר מהווה את הבסיס לכלל העשייה בגן. לילדי הקבוצה והגן ניתנת ההזדמנות להביע עמדות, לבחור בחירות, להחליט, לתכנן וליצור מוצרים בהתאם לתכנון. הקמת מרחב המעודד יצירה עצמית, העלאת רעיונות ויישומם תוך שימוש בטכנולוגיה מתאימה, מטפחים את התרבות היוזמת של הילדים והצוות. באמצעות המגע הישיר עם מגוון חומרים, הילדים לומדים על תכונותיהם וייעודם. ברוח הקיימות, מרכז הנגרות מעודד צמצום צרכנות מיותרת ושימוש בחומרים טבעיים וזמינים בגן.

להלן נציג כמה דוגמאות לכל מרכיב תיווך (המעגל ההוראתי) מתוך האינטראקציה שתוארה לעיל.

הרחבה

★ **מה עשתה הגננת?** קישורה חלקים של הפעילות להתנסויות קודמות, השתמשה בסגנון דרישה ונתינה. כלומר, שאלה וקיבלה מידע מן הילדים (דרישה) ותרמה והוסיפה מהידע שלה (נתינה). היא עודדה את הילדים לחשוב על סיבה ותוצאה ולחקור את תכונות החומר והתאמתן למוצר. למשל, "למה לדעתכם עידו ואור בחרו לעשות דווקא את המוצר הזה?", "מה הייתם משנים עכשיו?", "האם הקרטון הוא החומר הנכון למדפים?", "מה כן אפשר לשים על הקרטון?".

★ **מהי התועלת ללמידה?** באמצעות ההרחבה הילדים יפתחו צורך למצוא הקשרים בין דברים, ליצור הכללות, להבין סיבה ותוצאה ולחפש מידע מאנשים וממקורות נוספים. בנוסף, הילדים ילמדו לקשר בין התנסויות חברתיות ויבינו מניעים מאחורי פעולות של אנשים בסביבתם, מה שיתרום גם ללמידה רגשית-חברתית.

★ **מה עוד יכולה הגננת לעשות כדי לקדם תיווך איכותי?** לתת הסבר, לזהות חוקיות באירועים פיזיים או בתבניות התנהגויות ולהעלות למודע. היא גם יכולה לעודד את הילדים לערוך רפלקציה על חשיבתם תוך כדי התנסות, שיחה או אינטראקציה, במטרה שבעתיד יוכלו לעשות העברה מתחום אחד לתחום אחר ללא עזרת מבוגר, ובכך לטפח רמות גבוהות יותר של חשיבה. למשל, אפשר לשאול שאלה המעודדת את הילדים לקשר בין חוויות דומות ולהסיק מסקנות: "יש לכם מדפים בבית? מה מונח עליהם? האם הם גם נשברו? למה לא? מה ההבדל בין המדפים בבית למדפים שבנינו כאן בגן?".

עידוד ומתן תחושת יכולת

★ **מה עשתה הגננת?** הביעה שביעות רצון וחיזקה יוזמות: "יפה דניאל, אתה צודק, בגן לא היה מקום לשמור את הדברים היפים שאתם בונים", "אמרתם דברים מאוד יפים ונכונים".

★ **מהי התועלת ללמידה?** חיזוק תחושת היכולת מסייעת לילדים לפתח את הצורך לחוות התנסות של הצלחה, להבין ולקבוע מה הוביל להצלחה, ובכך לתרום לתהליך הלמידה שלו. באופן זה יוכלו הילדים לזהות את מרכיבי ההתנהגות אשר הביאו להצלחתם.

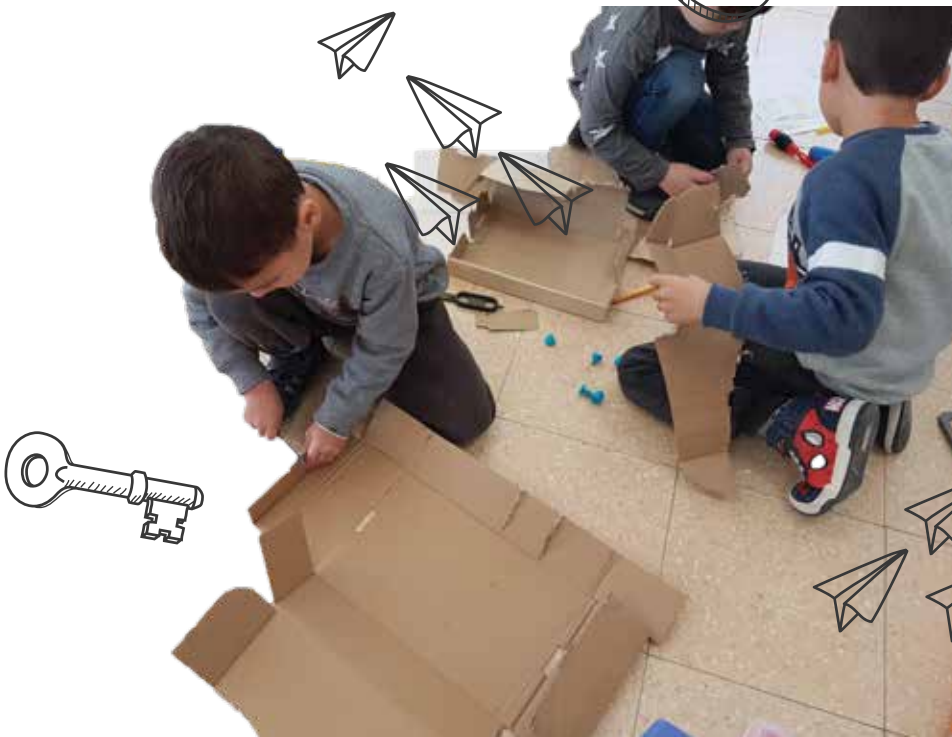
★ **מה עוד יכולה הגננת לעשות כדי לקדם תיווך איכותי?** להביע התרגשות מהצלחת הילדים ולהעלות למודעותם סיבות להצלחה, בין אם בצורה מילולית ובין אם באמצעות הדגמת פעילות. כדאי לעודד את הילדים בזמן מתאים, בעת הפעילות או מיד אחריה. באמצעות העידוד מסייעת הגננת לילדים ללמוד לעודד אחרים ולהבין כיצד לספק להם תחושת יכולת. למשל, "איזה יופי, כל הכבוד, הצלחתם לבנות מדפים מקרטון בשיתוף פעולה, כך שלכל אחד מכם היא תפקיד אחר", "ביחד הצלחתם במשימה".

ויסות התנהגות

★ **מה עשתה הגננת?** ליוותה את הילדים בעת ביצוע המטלה, תוך כדי הדגשת הצורך לתכנן ולאסוף נתונים באופן מדויק. כמו כן, היא סייעה לילדים בארגון שלבי המטלה, כאשר התנסו בתהליך ייצור המוצר, בכללי ההתנהגות ובערכים של תהליך היצרנות. למשל, "אני שמחה שכולכם יודעים, אך בבקשה נדבר כל אחד בתורו", "כעת נחזיר את המדף שעידו ואור בנו חזרה למקום, ונצטרך לבדוק איזה דברים נוכל להניח עליו מבלי שהם יפלו".

★ **מהי התועלת ללמידה?** תיווך לוויסות התנהגות מסייע לילדים לפתח צורך ללמוד לחשוב ולתכנן לפני פעולה, להציב מטרות בדרך לביצוע המשימה, לווסת את רמת האנרגיה הדרושה למשימה מסוימת, לשלוט בדחפים במצבים חברתיים, ואף להביע רגשות בדרכים המקובלות בחברה.

★ **מה עוד יכולה הגננת לעשות כדי לקדם תיווך איכותי?** ללוות את הילדים בדיבור או בהדגמה, כדי לפתח אסטרטגיות התנהגות לעשייה יעילה. למשל, "כעת, כשהחלטנו לבנות מדפים מחומר חזק יותר מקרטון, מה עלינו לעשות? בואו נתכנן את שלבי הפעילות שלנו, במה נתחיל?".

רשימת ספרות

- פירשטיין, ר' (1993). הלמידה המתווכת. הד הגן, נ"ח, 135-139.
- קליין, פ' ש' (1986). ילד חכם יותר. רמת גן: אוניברסיטת בר אילן.
- קליין, פ' ש' (2008). מאפייני האינטראקציה החינוכית והשפעותיהם על ילדים בגיל הרך. בתוך פ' ש' קליין, ו' ב' יבלון (עורכים), ממחקר לעשייה בחינוך לגיל הרך (עמ' 91-113). האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים.
- קליין, פ' ש' וסובלמן-רוזנטל, ו' (2010). ביחד ולבד, שילוב ילדים עם צרכים מיוחדים במסגרות חינוך רגילות לגיל הרך (עמ' 30-56). אבן יהודה: הוצאת רכס.
- משרד החינוך והתרבות, המנהל הפדגוגי, אגף מו"פ (2018). פדגוגיה מוטת עתיד 2 - מגמות, עקרונות, השלכות ויישומים. ירושלים: משרד החינוך.
- משרד החינוך והתרבות, המנהל לפיתוח מערכת החינוך, המנהל הפדגוגי, אגף א' חינוך קדם יסודי (2019). קריטריונים לתקצוב רשויות מקומיות עבור "עיצוב מרחבי הגן העתידי" לשנת 2019. <http://meyda.education.gov.il/files/PreSchool/kol/kol-kore-gan-atidi-1-9-19.pdf>
- Feuerstein, R. (1979). *The dynamic assessment of related performers*. Baltimore: University Park Press.
- Klein, P. S. (1996). *Early intervention: Cross-cultural experiences with mediational approach*. New York: Garland.
- Klein, P. S., Shohet, C., & Givon, D. (2018). A Mediational intervention for sensitizing caregivers (MISC): A cross-cultural early intervention. In A. Abubakar, & F. Van de Vijver, (Eds.). *Handbook of Applied Developmental Science in Sub-Saharan Africa*. New York: Springer.
- OECD (2018). *The future and education and skills. Education 2030*.
- Vygotsky, L.S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

סיכום

במאמר זה הראינו כיצד גננות משתמשות במרכיבי התיווך על מנת לקדם מטרות חינוכיות ארוכות-טווח בגן הילדים, כמו תרגול שאילת שאלות, הבנת סיבה ותוצאה, חשיבה ביקורתית, הסקת מסקנות, טיפוח חקרנות וסקרנות, גמישות מחשבתית, לצד התחשבות באחר, סובלנות ועבודה בשיתוף פעולה. מודעותן של הגננות למטרות אלה אפשרה להן לנצל את הצורך שעלה מתוך הפעילות השגרתית של הילדים בגן לתהליכי למידה משמעותיים. ניתן לראות כי השימוש של הגננות במרכיבי התיווך האיכותי תומך ומקדם את המיומנויות והערכים המצופים בגן העתידי. בעצם קיום תהליך הלמידה מתוך הצורך של הילדים והתאמת התהליך ליכולתם ולתחומי העניין שלהם, הגננות מעודדות ביטוי אישי ולמידה פעילה ומזמנות התנסות בשיתופי פעולה, המהווים אתגרים משמעותיים בלמידה. באמצעות האינטראקציות שתוארו לעיל הדגמנו כיצד התיווך האיכותי של הגננות בעבודה היומיומית הוא למעשה כלי עבודה משמעותי, המשרת את תהליך ההוראה. למידה בגן, בכל תחומי הדעת, מקדמת את המיומנויות הנדרשות מהילדים, בעיקר בעידן הנוכחי. בסביבה המשתנה באופן תדיר, השימוש בעקרונות אינטראקציה איכותית, על פי גישת התיווך, מקדם ומעודד התפתחות מערכת רגשית ושכלית מיטבית. התיווך מזמן למידה מתוך התנסויות חדשות, הרלוונטיות לעולם התוכן והעניין של הילדים, ובכך יש בו כדי לתרום להסתגלות טובה יותר לשינויים ולאתגרים שהעתידי לבוא מזמן לנו.

